

Гудима Мирослава Мирославівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри фундаментальних юридичних дисциплін ПВНЗ «Буковинський університет», вул. Ч. Дарвіна, 2А, м. Чернівці, 58000; myroslava.gudyma@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-6242-3445>

Гудима-Підвербецька Марія Мирославівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри приватного права Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича, вул. Університетська, 19, м. Чернівці, 58000; m.gudyma@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-2024-5171>

ОКРЕСЛЕННЯ КОЛА ПОТЕНЦІЙНИХ УЧАСНИКІВ МИРОВОЇ УГОДИ: ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ РАКУРС

Анотація. Незважаючи на перспективність мирного вирішення правових спорів та чільне місце інституту мирової угоди в цивільному судочинстві, все ж він не позбавлений слабких місць, зокрема, існує ряд проблем, що стосуються окреслення кола учасників цивільного процесу, котрі мають можливість звернутися до укладення мирової угоди, які не мають однозначного вирішення в літературі, а іноді й чіткої законодавчої позиції. Тому в даній науковій статті на підставі аналізу норм чинного законодавства та поглядів науковців-правників окреслено коло учасників цивільного судочинства, які наділені правом укладати мирову угоду, критично проаналізовано зарубіжний досвід щодо його можливості та доцільності застосування у національній правовій системі, а також сформульовано власні висновки та пропозиції щодо удосконалення нормативного регулювання суб'єктного складу мирової угоди.

В публікації проаналізована здатність третіх осіб укладати мирову угоду і обґрунтовано, що треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, можуть укладати мирову угоду в межах поданого ними позову в зв'язку з тим, що вони були безпосередніми учасниками спірних правовідносин, котрі розглядаються судом, а також висловлено позицію, що треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору теж не повинні бути позбавлені такої можливості, оскільки, укладеною мировою угодою можуть зачіпатись їх права та інтереси, а безпосередня участь в ній надасть їм здатність передбачити такі варіанти, за яких їх права не будуть порушені і максимально захищатимуться їхні інтереси. В ключі закріплення такої можливості чинне цивільне процесуальне законодавство потребує редагування.

Досліджено правові нюанси укладення мирової угоди через представників, і обґрунтовано вдалість чинної у вітчизняному цивільному процесуальному законодавстві презумпції користування представником всіма правами особи, яку він представляє, з подальшими обмеженнями відповідного права, шляхом здійснення застережень у довіреності.

Розширено коло учасників укладення мирової угоди включенням до нього стягувача та боржника – сторін виконавчого провадження, це обґрунтовано визнанням виконавчого провадження в якості завершальної стадії цивільного судочинства, що підтверджено і законодавчими нормами, і практикою Європейського Суду з прав людини та доведенням ефективності конструкції мирової угоди на етапі виконання рішення, ухваленого судом.

Ключові слова: мирова угода, учасники цивільного судочинства, виконавче провадження, сторони, позивач, відповідач, стягувач, боржник, треті особи, представники, органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Gudyma Myroslava Myroslavivna,

PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Fundamental Legal Disciplines of the Private Higher Educational Institution «Bukovinian University», 2A, Ch. Darwina Str., Chernivtsi, 58000; myroslava.gudyma@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-6242-3445>

Gudyma-Pidverbetska Mariia Myroslavivna,

PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor at the Private Law Department of the Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 19, Universytetska Str., Chernivtsi, 58000; m.gudyma@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-2024-5171>

OUTLINING THE CIRCLE OF POTENTIAL PARTICIPANTS IN A SETTLEMENT AGREEMENT: A CIVIL PROCEDURE ASPECT

Abstract. *Despite the prospects of amicable resolution of legal disputes and the prominent place of the settlement agreement institute in civil proceedings, it is not without its weaknesses, in particular, there are a number of problems relating to the circle of participants to civil proceedings who may apply for entering into a settlement agreement which are not unambiguously resolved in the literature, and sometimes have no clear legislative position. Therefore, in this article, based on the analysis of current legislation and the views of legal scholars, the author outlines the circle of participants to civil proceedings which are entitled to enter into a settlement agreement, critically analyzes foreign experience regarding its possibility and expediency of implementation in the national legal system, and formulates the author's own conclusions and proposals for improving the regulatory framework for the subject matter of a settlement agreement.*

The publication analyzes the ability of third parties to enter into an amicable agreement and substantiates that third parties who make independent claims on the subject matter of the dispute may enter into an amicable agreement within the framework of the claim led by them due to the fact that they were direct participants in the disputed legal relations considered by the court, and expresses the position that third parties who do not assert independent claims regarding the subject matter of the dispute should not be deprived of such an opportunity either, since the settlement agreement may affect their rights and obligations, and direct participation in it will provide them with the ability to foresee options in which their rights will not be violated and their interests will be protected to the maximum extent possible. In order to secure this possibility, the current civil procedure legislation needs to be amended.

The legal aspects of concluding a settlement agreement through representatives are examined. The paper substantiates the validity of the presumption in the domestic civil procedure legislation that a representative enjoys all the rights of the person he represents, with subsequent restrictions of the relevant right by making reservations in the power of attorney.

The circle of parties to the settlement agreement has been expanded to include the recoverer and the debtor – the parties to the enforcement proceedings, which is justified by the recognition of enforcement proceedings as the final stage of civil proceedings, which is confirmed by both legislative provisions and the case law of the European Court of Human Rights and by proving the effectiveness of the settlement agreement structure at the stage of execution of a court decision.

Key words: *settlement agreement, parties to civil proceedings, enforcement proceedings, parties, plaintiff, defendant, recoverer, debtor, third parties, representatives, bodies and persons authorized by law to go to court in the interests of other persons.*

Постановка проблеми. Інститут мирової угоди займає важливе місце в цивільному процесуальному праві України, а мирова угода виступає найприйнятнішим інструментом усунення протиріч між учасниками цивільно-правових відносин, оскільки вона є способом врегулювання спору на узгоджених сторонами умовах, визначених ними виходячи зі своїх інтересів і можливостей, в ході переговорів, що сприяє збереженню стійких сприятливих відносин між ними. Проте, на сьогодні в літературі не повністю відображено весь спектр існуючих особливостей даного правового інституту, що свідчить про необхідність додаткових досліджень в цьому напрямі. Зокрема, існує ряд проблем, що стосуються окреслення кола учасників цивільного процесу, котрі мають можливість звернутися до укладення мирової угоди, які наразі однозначно не вирішено.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній науковій літера-

турі ряд проблемних питань укладання мирової угоди досліджувався вченими як у цивільному, так і господарському судочинстві. Серед них праці: Ю. Білоусова, О. Бортнік, Н. Бутрин-Боккої, М. Гарієвської, О. Гетманцева, Т. Гордієнко, В. Комарова, В. Кройтора, Є. Куницького, Ю. Притики, Д. Соколянського, С. Фурси, М. Штефана, М. Ясинка, Є. Ятченко та інших. Проте незважаючи на достатню розробленість проблематики мирової угоди в цивільному судочинстві, все ж пласт питань залишається на сьогодні не до кінця розробленим, зокрема неоднозначно в доктрині вирішена проблема визначення складу учасників цивільного судочинства, які наділені правом укладати мирову угоду, що відіграє ключове теоретичне та практичне значення для цивільного процесу.

Мета статті: на підставі аналізу чинного вітчизняного законодавства, правової доктрини України визначення суб'єктного складу укладення мирової угоди та враховуючи зарубіжний досвід

врегулювання відповідного правового інституту, висловлення рекомендацій та пропозицій щодо існуючого порядку укладення мирової угоди в аспекті визначення кола учасників, наділених правом такого укладення.

Виклад основного матеріалу. Якісне теоретичне дослідження проблем, пов'язаних з укладенням мирової угоди та ефективно застосування даного інституту в практиці цивільного судочинства, неможливе без розгляду питання про його суб'єктний склад. Традиційним в літературі є визначення мирової угоди, яке стверджує, що за своєю суттю вона є двосторонньою (багатосторонньою) угодою між позивачем та відповідачем, що визначає зміст спірних правовідносин і містить умови, які суб'єкти повинні вчинити для врегулювання між собою матеріально-правового спору [5, с. 160; 17, с. 350]. Звісно, укладення мирової угоди передбачає наявність спеціального суб'єктного складу, проте визнання лише за позивачем та відповідачем відповідного диспозитивного права видається нам вкрай обмеженим.

Сторонами мирової угоди (її суб'єктами) є сторони судового процесу. Оскільки такими сторонами у позовному провадженні є позивач і відповідач, то саме вони мають право укладати мирову угоду. Той факт, що сторонами мирової угоди є позивач та відповідач, звісно, сумнівів не викликає. Про це міститься і пряма вказівка законодавця в чинному Цивільному процесуальному кодексі України (далі ЦПК України): сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу; результат домовленості сторін може бути оформлений мировою угодою (ч. 7 ст. 49); а сторонами в цивільному процесі є позивач і відповідач ч. 1 ст. 48) [20]. Проте вказане законодавче формулювання, на наш погляд, необгрунтовано звужує коло суб'єктів, що можуть укладати мирову угоду. За загальними правилами позовного провадження мирова угода може бути укладена тільки між учасниками спірних матеріальних правовідносин, однак слід враховувати, що останніми окрім сторін, можуть виступати і треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору.

Вказані треті особи справді є ймовірними учасниками матеріальних правовідносин, які існували ще до звернення до суду. Так, Д. М. Сибільов, зазначав, що треті особи з самостійними вимогами на предмет спору – це передбачувані суб'єкти спірних матеріальних правовідносин, що вступають в процес між іншими сторонами з метою захисту своїх суб'єк-

тивних прав та охоронюваних законом інтересів [16, с. 10]. Тобто, третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, вступає в процес за своєю ініціативою з метою захисту власних прав і законних інтересів на підставі існування матеріальних правовідносин між нею та стороною (сторонами), що виникли до звернення до суду і пов'язують вказаних учасників. Вказане положення підтверджується і нормами чинного цивільного процесуального законодавства. Так, ч. 3 ст. 52 ЦПК України встановлює, що треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, користуються усіма правами і несуть усі обов'язки позивача. Отже, в тому числі й правом укладати мирову угоду (ч. 7 ст. 49 ЦПК України) [20].

При цьому слід враховувати те, що укладення мирових угод третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору має свої процесуальні нюанси, зумовлені тим, що третя особа втручається в спір між двома сторонами, який вже розглядається судом. Тому варто розуміти, що зі вступом в процес третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору виникають два паралельні процеси з усім складним комплексом прав і обов'язків, об'єднані зв'язком суб'єктів спірних правовідносин і процес, що виникає внаслідок подання позову третьою особою із самостійними вимогами до однієї сторони чи обох сторін має характер відносної самостійності: хоча його розвиток залежить від динаміки процесу між сторонами, проте припинення цивільного процесу між ними не обов'язково припиняє процес між третьою особою і стороною (сторонами).

Заслуговує на увагу детальний аналіз можливості укладення мирової угоди третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору залежно від суб'єкта пред'явлення нею позову та особливостей розвитку процесу, здійснений С. Сенік. Авторка зазначає наступні варіанти: «1) якщо третя особа адресує свої позовні вимоги до обох сторін, а позивач відмовляється від позовних вимог до відповідача, предметом розгляду залишається позов третьої особи до позивача та відповідача; суб'єктами можливої мирової угоди в такій ситуації є первісний позивач, але вже як відповідач перед третьою особою, і первісний відповідач – з однієї сторони та третя особа – з іншої. Визнання мирової угоди в такому випадку є підставою для постановлення ухвали про закриття провадження у справі; 2) якщо третя особа адресує свої позовні вимоги лише позивачеві, то відмова позивача від позову до від-

повідача має наслідком закриття в цій частині провадження у справі та звільнення відповідача від участі в процесі. Початковий позивач залишається в процесі як відповідач перед третьою особою. Мирова угода може бути укладена між первісним позивачем та третьою особою. Визнання мирової угоди в такому випадку є підставою для постановлення ухвали про закриття провадження у справі; 3) коли третя особа адресує свої позовні вимоги тільки відповідачу, то відмова позивача від позову має наслідком постановлення ухвали про закриття провадження у справі за первісним позовом, але відповідач залишається в процесі в ролі відповідача перед третьою особою. Суб'єктами мирової угоди в цій ситуації можуть бути третя особа та відповідач; 4) третя особа наділена самостійним правом на укладення мирової угоди лише у трьох вищезазначених випадках. В іншому разі вона лише може бути третьою стороною (приєднатися) у мировій угоді, що укладається між сторонами; 5) якщо у справі бере участь третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, а відповідач визнає первісний позов – суд повинен перевірити законність такого визнання. Якщо воно порушує, наприклад, права третьої особи, суд відмовляє у визнанні позову та продовжує розгляд справи по суті. Якщо визнання законне – суд продовжує розгляд справи в частині вимог третьої особи. За результатами розгляду ухвалюється рішення суду, в резолютивній частині якого зазначається про задоволення первісного позову у зв'язку з його визнанням, а також має бути дана відповідь про результати розгляду позовних вимог третьої особи [15, с. 314].

Як зауважує С. С. Бичкова, у разі укладення третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, мирової угоди з однією або обома сторонами цивільної справи суду необхідно роз'єднати у самостійні провадження вимоги позивача та третьої особи. При цьому провадження за вимогами третьої особи слід закрити у зв'язку із укладенням мирової угоди із однією або обома сторонами цивільної справи, а провадження, відкрите за позовом первісного позивача, продовжити [2, с. 251]. Аналогічним алгоритмом суду належить керуватися і у разі укладення мирової угоди між сторонами цивільної справи з тією відмінністю, що закриттю підлягає виділене у самостійне провадження за вимогою позивача у зв'язку із укладенням мирової угоди між сторонами цивільної справи. Водночас вимоги третьої особи, за можливості, мають бути розглянуті і вирішені по суті [9, с. 72].

Резюмуємо, що треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, виступаючи ймовірними учасниками спірних матеріальних правовідносин, що розглядаються судом, беззаперечно наділені правом укладати мирову угоду. Таким правом їх наділяє законодавець, прирівнюючи процесуальне становище третіх осіб, що заявляють самостійні вимоги на предмет спору до процесуального становища позивача з наділенням їх усіма процесуальними правами останнього, включаючи і укладення мирової угоди. Реалізація такого диспозитивного права видається практично корисною, адже укладення мирової угоди посприяє захисту прав та інтересів даного виду третіх осіб шляхом досягнення взаємоприйняттого врегулювання спору; забезпечить економію часу і коштів, які могли б бути витрачені на продовження судового процесу; зменшить ризики невизначеності, пов'язані з судовим рішенням, яке може бути несприятливим для третьої особи. Тобто, мирова угода укладена за участю сторін та третьої особи, що заявляє самостійні вимоги на предмет спору здатна комплексно врегулювати існуючий спір, враховуючи інтереси всіх учасників спірних правовідносин та максимально їх задовільняючи, що своєю чергою здатно запобігти виникненню подальших правових конфліктів, в тому числі і на етапі виконання рішення.

Якщо щодо третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору і виступають ймовірними учасниками спірних матеріальних правовідносин, питання про наділення їх правом укладати мирову угоду вирішується в законодавстві та юридичній літературі позитивно, то відповідь на питання щодо надання такої можливості третім особам, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору – є доволі неоднозначною. Так, Т. О. Гордієнко відзначає, що треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору не можуть виступати сторонами мирової угоди, проте вони не позбавлені права надавати суду пояснення та заперечення під час обговорення питання про можливість затвердження, укладеної сторонами угоди [6, с. 95]. Не визнають за третіми особами, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору права брати участь в укладенні мирової угоди і автори підручника «Цивільний процес» за редакцією В. В. Заборовського [19, с. 217]. Деякі дослідники, навпаки, вважають, що слід наділити третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, правом укладення мирової угоди, оскільки така угода може опосередковано відобразитись

на їх правах та обов'язках. Так, О. Б. Бобровник висловлює позицію про необхідність укладення та підписання мирової угоди третьою особою, що не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, яка бере участь у справі на боці відповідача з метою пред'явлення до неї регресного позову [3, с. 16].

Законодавець в цивільному процесуальному кодексі виходить з позиції неможливості третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги на предмет спору укладати мирову угоду. Нам складно погодитися з таким законодавчим підходом. Чи варто ставити в залежність здатність учасника цивільного судочинства брати участь в укладенні мирової угоди від наявності чи відсутності в нього самостійних вимог на предмет спору? Видається, що ні, адже принципового значення в даному аспекті набуває можливість мирової угоди вплинути на права та інтереси відповідного учасника, а отже логічніше виходити з правила, що сторонами мирової угоди можуть бути будь-які особи, чиї інтереси вона зачіпає.

Справді, на відміну від третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, треті особи, які не заявляють самостійних вимог, не є основними учасниками спору, що розглядається судом, їх інтерес опосередкований, їхня самостійність є неповною і носить відносний характер, орієнтуючись на учасника, на стороні якого третя особа вступила або була залучена в процес. Тому в процесі дані учасники захищають свої права, однак опосередковано – шляхом захисту інтересів сторони, на боці якої виступають. Взаємини ж між первісною стороною і третьою особою, за загальним правилом, розглядаються і вирішуються в самостійному судочинстві (наприклад, за регресним позовом). Однак, рішення суду у спорі між первинними сторонами має преюдиційне значення для третьої особи в разі, якщо в майбутньому виникне таке судочинство щодо спору між первинною стороною і третьою особою, де одна з них займе становище позивача, а інша – відповідача.

Укладена мирова угода між позивачем та відповідачем, затверджена судом стає обов'язковою для виконання, тобто правовідносини між сторонами спору змінюються відповідно до умов мирової угоди, що може опосередковано вплинути на права третіх осіб. Отже, особливості розвитку процесу між позивачем та відповідачем, в тому числі результат їх мирної домовленості про припинення спору може створити правові наслідки для третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору.

Надання ж таким особам можливості участі в мирових угодах оцінюємо як практично доцільне, оскільки, укладеною мировою угодою можуть зачіпатись їх права та обов'язки, а безпосередня участь в ній надасть їм можливість передбачити такі варіанти, за яких їх права не будуть порушені і максимально захищатимуться їхні інтереси. Залучення всіх юридично заінтересованих учасників судочинства до процесу узгодження їхніх позицій мирним шляхом сприятиме укладенню справедливіших та збалансованіших угод. Крім того, це надасть можливість уникнути наступних судових проваджень за вимогами зверненими стороною до третьої особи без самостійних вимог чи навпаки, нею до сторони, що сприятиме процесуальній економії.

Наразі ж законодавець не визнає за такими учасниками справи права укладати мирову угоду. Так, ч. 6 ст. 53 ЦПК України встановлює, що треті особи, які не заявляють самостійних вимог, мають процесуальні права і обов'язки, встановлені статтею 43 цього Кодексу, в переліку прав учасників справи, визначеному у ст. 43, право укладати мирову угоду відсутне [20]. Нам видається доцільним включення в ч. 6 ст. 53 ЦПК України словосполучення наступного змісту: ... «а також право укладати мирову угоду».

Укладення мирової угоди можливе і через представників, адже згідно ч. 1 ст. 58 ЦПК України, сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника [20].

Переважно у всіх правових системах представник вправі укладати мирову угоду від імені сторони чи третьої особи, якщо останні прямо надали йому таке повноваження. Проте, вітчизняний законодавець закріпив інший підхід: визнав право представника на укладення мирової за наявності повноваження загального характеру на ведення справи в суді. Так, ч. 1 та ч. 2 ст. 64 ЦПК України передбачають, що представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки. Обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії мають бути застережені у виданій йому довіреності або ордері [20]. Тобто, буквально тлумачення норми законодавства свідчить, що в Україні діє загальна презумпція того, що представник користується всіма правами особи,

яку він представляє, а оскільки позивач, третя особа з самостійними вимогами мають право укласти мирову угоду, то і їх представники наділені цим правом. Якщо ж сторона чи третя особа хочуть обмежити відповідне право представника, то вони повинні зробити про це застереження у виданій йому довіреності.

Цікава законодавча конструкція, дещо подібна на вітчизняну існує в правовій системі Франції. Там передбачено, що адвокат, уповноважений представляти сторону в процесі, щодо судді й іншої сторони вважається таким, що має повноваження на укладення угоди про врегулювання спору [23, с. 211]. Таким чином, ні суд, ні інша сторона не зобов'язані перевіряти наявність спеціального повноваження адвоката. Однак, якщо він уклав мирову угоду за відсутності дозволу, вона буде дійсною, а особа, яку він представляв має право пред'явити позов до адвоката з вимогою про відшкодування шкоди, що захищає інтереси іншої сторони мирової угоди [23, с. 189].

Вважаємо, що запозичення такої правової норми не сприяло б на користь національній юридичній практиці, адже особам, яких представляли адвокати, і уклади мирові угоди від їх імені, без їх бажання на те, довелося б витратити кошти і час на розгляд спорів вже зі своїм адвокатом або іншим представником. Крім того, цілком можливі випадки змови представника з іншою стороною, що знову кладе в несприятливе становище особу, яку представляли. Водночас, самого адвоката перспектива розгляду спору судом уже з клієнтом навряд чи налякає.

Цікавою є позиція адвоката В. Ситюк, що в умовах війни, де Україна бореться за свою свободу і демократичні цінності, на яких тримається українське суспільство, важливо, щоб не зупинявся розвиток демократичного інституту адвокатури, який завжди потребував високопрофесійних адвокатів, здатних ефективно захистити права громадян, використовуючи при цьому такий сучасний інструмент, як медіація. Адвокат, який опанує навички медіатора, – продовжує автор – зможе бути ефективнішим у вирішенні спорів за участю його клієнта [1, с. 15]. Ми поділяємо таку позицію, адже інститут представництва, який наразі в цивільному процесі представлений переважно професійними кваліфікованими учасниками – адвокатами, безпосередньо пов'язаний з можливістю укладення мирової угоди, а тому здійснення спеціальної підготовки, яка б навчила адвокатів вести переговори і прийти до мирного

закінчення справи, посприяла б досягненню завдань цивільного судочинства.

Коло учасників, уповноважених укласти мирову угоду нам видається неповним без включення до нього сторін виконавчого провадження, якими згідно ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження» виступають стягувач та боржник [11].

Вказану тезу спершу обґрунтуємо рядом законодавчих положень. Так, згідно ч. 2 ст. 207 ЦПК України: «Сторони можуть укласти мирову угоду і повідомити про це суд, зробивши спільну письмову заяву, на будь-якій стадії судового процесу» [20]; ст. 1 ЗУ «Про виконавче провадження» визначає виконавче провадження як завершальну стадію судового провадження [11]; ЦПК України містить розділ VI «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах і рішень інших органів (посадових осіб)», розділ VII «Судовий контроль за виконанням судових рішень», розділ VIII «Про визнання і виконання рішень іноземних судів в Україні» [20]. Вказані положення свідчать, що законодавець розглядає виконавче провадження завершальною стадією судового (цивільного) процесу, що є цілком логічним, адже припинення судового розгляду справи не завжди передбачає остаточний захист прав, який може бути продовжено у формі виконання судового рішення.

І хоча в літературі позиція щодо місця виконавчого провадження в системі національного права є доволі неоднозначною, все ж більшість дослідників є прихильниками класичного підходу, за якого виконавче провадження розглядається як частину цивільного судочинства, переважно його завершальна стадія.

Так, «щодо стадії виконання судових рішень у цивільних справах, то право на судовий захист у цивільному процесі охоплює не тільки право на звернення із заявою до суду та право на судове провадження по заявленій вимозі, але і право на виконання рішення суду в цивільній справі», – пишуть П. Ф. Немеш та В. П. Феннич [10, с. 27]. Зосібна С.С. Чабан стверджував, що будь-який судовий процес повинен щонайменше складатися з розгляду справи по суті та винесення обґрунтованого рішення і завершуватися реалізацією судового рішення, що набрало законної сили. Тобто завершальною стадією є виконання судового рішення та контроль за його виконанням, а саме «виконавче провадження», на якій відбувається реальний захист прав, охоронюваних законом інтересів, підтверджених рішенням суду [21].

Подібну позицію займає Л. Г. Талан зазначаючи, що виконання рішень суду завершує діяльність зі здійснення правосуддя і завершує процес захисту права, що здійснюється судом, пропонує правосуддя розуміти в широкому вимірі – як діяльність суду з розгляду спору і виконання судового рішення [18, с. 100]. С. О. Кравцов та Е. К. Крігорова стверджують, що виконавче провадження фактично завершує усю діяльність суду із захисту прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб, забезпечує їх поновлення до попереднього стану та здійснює контроль за виконанням рішень суду у справах, а тому виконання судових рішень повинно розглядатися як завершальна стадія цивільного судочинства, на яку покладаються завдання забезпечення прав та інтересів шляхом застосування примусових заходів, які передбачені Законом України «Про виконавче провадження» [8, с. 72].

Поділяючи вказаний науковий підхід до місця виконавчого провадження, відзначимо що виконавче провадження (стадія примусового виконання рішення) є заключною стадією цивільного процесу, логічним наслідком розгляду і вирішення цивільної справи в суді, що забезпечує здійснення остаточного захисту суб'єктивних цивільних прав і законних інтересів при ключовій та визначній ролі суду.

Додатковим аргументом обґрунтування висловленої тези є аналіз практики Європейського Суду з прав людини. Так, у рішенні у справі «Дубенко проти України» суд визначив, що право на судовий захист стало б ілюзорним, якби правова система держави дозволяла, щоб остаточне, обов'язкове судове рішення залишалося б недіючим на шкоду однієї зі сторін; виконання рішення, винесене будь-яким судом, повинне розглядатися як невід'ємна частина «суду» [12]. В рішенні у справі «Крутько проти України» ЄСПЛ зазначив, що провадження в суді та виконавче провадження є відповідно першою і другою стадіями одного провадження; виконавче провадження не має бути відокремлене від судового, і ці обидва провадження мають розглядатися як цілісний процес [13]. В рішенні у справі «Ромашов проти України» суд також зазначив, що виконавче провадження становить невід'ємну частину судового розгляду [14].

Отже, ще раз резюмуємо, що виконавче провадження цілком можна розглядати в якості завершальної стадії цивільного судочинства, що підтверджується і законодавчими нормами, і переважаючою позицією вітчизняних дослід-

ників і практикою Європейського Суду з прав людини, а тому естраполюючи цей висновок на тематику нашої публікації ще раз підкреслимо, що учасниками, спроможними укласти мирову угоду в цивільному судочинстві слід визнавати і сторін виконавчого провадження (стадії примусового виконання рішення) – стягувача та боржника.

Проте таке диспозитивне право сторін виконавчого провадження, незважаючи на пряме законодавче визнання (ч. 2 ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження»: сторони у процесі виконання рішення мають право укласти мирову угоду, що затверджується (визнається) судом, який видав виконавчий документ [11]) в юридичній літературі викликає чимало дискусій.

Основним аргументом противників визнання права сторін на укладення мирової угоди після ухвалення судом рішення, у випадку набрання ним законної сили, є суперечність такої диспозитивної можливості юридичній силі судового рішення, власне його ознакам обов'язковості та незмінності. Іноді додаткова аргументація базується на меті процесуальної економії: адже якщо суб'єктивне матеріальне право цивільне отримало судовий захист у вигляді ухваленого судового рішення, то немає потреби визнавати за сторонами можливість його змінювати шляхом розпорядження ними своїми правами.

Не вдаючись в поглиблений аналіз означеної дискусії, що зумовлено обмеженими рамками нашої публікації, відзначимо, що ми поділяємо підхід другої когорти дослідників, який ґрунтується на приматі диспозитивного характеру прав сторін цивільного судочинства (виконавчого провадження). Диспозитивність як іманентна риса цивільного процесу виявляється у вільному розпорядженні учасниками своїми матеріальними правами, які набули спірного характеру і цілком не виключено, що ухваленим судовим рішенням, існуючий між ними конфлікт не вичерпано чи спосіб виконання, визначений судом водночас не вдовільняє обидві сторони і не знімає всі протиріччя. Тож позбавити сторони можливості визначити інший спосіб розв'язання правового конфлікту, який розглядався та вирішувався судом, було б не справедливим.

Так вважають, зокрібно, О. Дем'янова та Д. Бондарчук зауважуючи, що «диспозитивність як іманентна риса цивільного судочинства обумовлює перевагу волевиявлення сторін перед актом судової влади в контексті можливості укладення мирової угоди» [7]. Як відзна-

чає О. Г. Бортнік, мотивами укладання мирової угоди після ухвалення рішення судом першої інстанції є, зокрема, взаємна незадоволеність судовим рішенням сторонами, «можливі складності при виконанні судового рішення, а також прагнення до психологічного комфорту через ліквідацію конфлікту, що найбільш характерно для спорів між громадянами» [4, с. 130].

На думку Є. О. Шиман, мирова угода у виконавчому провадженні укладається з метою врегулювати наявний спір між сторонами вже на завершальній стадії захисту порушеного права на засадах взаємних поступок. Поступки стягувача полягають у тому, що не дивлячись на начебто підтвердження свого права судом, яке стало безспірним, реального захисту цього права стягувач ще не отримав. Майбутнє отримання присудженого залежить, зокрема, і від поведінки боржника, який може ухилитися від його виконання, не дивлячись на застосування до нього державного примусу. Тому стягувачу варто сприяти створенню інтересу у боржника виконати рішення. Натомість інтерес боржника в укладенні мирової угоди може бути способом зменшення його заборгованості чи заміною можливого способу виконання рішення, визначених судом, на більш прийнятні для боржника тощо [22, с. 153]. Вказану можливість дослідник пояснює верховенством принципу диспозитивності, адже за наслідками укладення та затвердження мирової угоди загальнообов'язковість судового рішення втрачає свою силу, тобто спільне волевиявлення сторін виконавчого провадження є настільки потужним, що дає змогу пересилити загальнообов'язковість судового рішення як ще однієї засади виконавчого провадження [22, с. 153].

Отже, констатуємо, що сторони завершальної стадії цивільного судочинства – стадії примусового виконання рішення, реалізуючи принцип диспозитивності, котрий має визначальний характер, можуть виступати учасниками мирової угоди, в якій на підставі спільних поступок здатні змінити суть ухваленого судового рішення, визначивши інший спосіб розв'язання існуючого між ними правового конфлікту, що розглядався судом.

На завершення зауважимо з приводу можливості органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб укладати мирову угоду. Згідно ч. 1 ст. 57 ЦПК України, органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб мають процесуальні права та обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права

укладати мирову угоду [20]. Вважаємо, такий виїняток виправданим, оскільки дані особи не мають матеріального інтересу в справі, а захищають інтереси інших осіб. Вирішення даного спору не може відобразитися на їх правах та обов'язках.

Висновки. Отже, правом на укладення мирової угоди наділені та користуються сторони (позивач та відповідач, а на стадії виконання судового рішення – стягувач та боржник), треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, а також представники цих учасників, за умови, що самі учасники не обмежили повноваження представників на вчинення відповідної процесуальної дії. Вважаємо, що законодавцю слід наділити правом укладати мирову угоду і третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, оскільки їх права та інтереси відповідними угодами можуть зачіпатися. Органи та інші особи, які мають право звертатися до суду в інтересах інших сторін, хоч і володіють тими самими правами як і сторони, але не мають права укладати мирову угоду, що видається цілком виправданим в силу відсутності в них матеріальної заінтересованості у справі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адвокат та медіація: посібник. Г. Гаро, А. Зернова, Г. Єременко, Р. Коваль, С. Погоріла, В. Поліщук, О. Помазановська, Л. Романадзе, М. Саєнко, В. Ситюк. Харків : ФАКТОР-МЕДІА, 2022. 112 с.
2. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2011. 519 с.
3. Бобровник О. В. Треті особи в цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 21 с.
4. Бортнік О. Г. Мирова угода у цивільному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2007. 189 с.
5. Бутрин-Бока Н., Чорний А. Мирова угода: новели національного цивільного процесуального законодавства. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 4. С. 159–162.
6. Гордієнко Т. О. Мирова угода в господарському процесі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 94–97.
7. Дем'янова О., Бондарчук Д. Сутність та підстави застосування повноваження суду апеляційної інстанції визнати нечинним рішення суду першої інстанції. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Випуск 4. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/legal/article/view/307/308> (дата звернення: 20.07.2024).

8. Кравцов С. О., Кріконова Е. К. Виконавче провадження як завершальна стадія судового процесу. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : юридичні науки*. 2020. Том 31 (70). № 3. С. 69–73.
9. Куницький Є. В. Мирова угода як форма примирення сторін у цивільному процесі. *Право і суспільство*. 2020. № 3. С. 68–74.
10. Немеш П. Ф., Феннич В. П. Курс цивільного процесу: Загальна частина : підручник. Ужгород : Вид-во РІК-У, 2020. 808 с.
11. Про виконавче провадження: Закон України від 21 квітня 1999 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.07.24).
12. Рішення ЄСПЛ у справі «Дубенко проти України» від 11 січня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_251#Text (дата звернення: 20.07.2024).
13. Рішення ЄСПЛ у справі «Крутько проти України» від 27 листопада 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_422#Text (дата звернення: 20.07.2024).
14. Рішення ЄСПЛ у справі «Ромашов проти України» від 27 липня 2004 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_227 (дата звернення: 20.07.2024).
15. Сенік С. Особливості участі третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, в цивільному процесі. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Вип. 61. С. 308–314.
16. Сибільов Д. М. Участь третіх осіб у цивільному судочинстві : автореф. дис. ... канд.юрид.наук : 12.00.03, Харків, 1998. 19 с.
17. Соколянський Д. В. Мирова угода сторін у цивільному судочинстві України: постановка проблеми. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 66. С. 348–353.
18. Талан Л. Г. Виконавче провадження в структурі цивілістичного процесу. *Вісник Академії правових наук України*. Харків. 2009. Вип. 2. С. 96–102.
19. Цивільний процес: підручник / за заг. ред. В. В. Заборовського, С. Б. Булеци, В. Г. Фазикоша, В. П. Феннича. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 932 с.
20. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.07.2024).
21. Чабан С. С. Поняття та завдання виконавчого провадження. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 2. С. 253–256.
22. Шиман Є.О. Принцип диспозитивності у виконавчому провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023 № 9. С. 150–153.
23. Nouveau Code de Procedure Civile. Dalloz, 2000. P. 119.
- status of persons participating in lawsuit proceedings]. *Doktorska dysertatsiia [Doctoral dissertation]*. Kyiv : Atika, 519 p. [in Ukrainian]
3. Bobrovnyk, O. V. (2009). Treti osoby v tsyvilnomu protsesi Ukrain. [Third parties in the civil process of Ukraine]. *Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii [Abstract of thesis candidate's dissertation]*. Kyiv. [in Ukrainian]
4. Bortnik, O. H. (2007). Myrova uhoda u tsyvilnomu sudochynstvi [Settlement agreement in civil proceedings]. *Kandydatska dysertatsiia [Candidate's dissertation]*. Kharkiv. 189 p. [in Ukrainian]
5. Butryn-Boka, N., Chornyi, A. (2018). Myrova uhoda: novelty natsionalnoho tsyvilnoho protsesualnoho zakonodavstva [Settlement agreement: novelties of national civil procedural legislation]. *Aktualni problemy pravoznavstva – Actual problems of jurisprudence*. № 4. 159–162. [in Ukrainian].
6. Hordiienko, T. O. (2017). Myrova uhoda v hospodarskomu protsesi [Settlement agreement in the economic process]. *Porivnialno-analitychne pravo – Comparative and analytical law*. 1. 94–97. [in Ukrainian]
7. Demianova, O., Bondarchuk, D. (2019). Sutnist ta pidstavy zastosuvannya povnovazhennia sudu apeliatyinoi instantsii vyznaty nechynnym rishennia sudu pershoi instantsii [The essence and grounds for applying the authority of the court of appeal to declare invalid the decision of the court of first instance]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy – Bulletin of the National Academy of the State Border Service of Ukraine*. V. 4. Retrieved from: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/legal/article/view/307/308> [in Ukrainian]
8. Kravtsov, S. O., Krikorova, E. K. (2020). Vykonavche provadzhennia yak zavershalna stadiia sudovoho protsesu [Enforcement proceedings as the final stage of the judicial process]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: yurydychni nauky – Academic notes of TNU named after V.I. Vernadskyi. Series: legal sciences*. V. 31 (70). № 3. 69–73. [in Ukrainian]
9. Kunytskyi, Ye. V. (2020). Myrova uhoda yak forma prymyrennia storin u tsyvilnomu protsesi [Settlement agreement as a form of reconciliation of the parties in a civil process]. *Pravo i suspilstvo – Law and society*. № 3. 68–74. [in Ukrainian]
10. Nemesh, P. F., Fennykh V. P. (2020). *Kurs tsyvilnoho protsesu: Zahalna chastyna*. Pidruchnyk [Civil procedure course: General part. Textbook]. Uzhhorod: Vyd-vo RIK-U [in Ukrainian]
11. Zakon Ukraini «Pro vykonavche provadzhennia». [The Law of Ukraine «About executive proceedings»]. zakon.rada.gov.ua Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> [in Ukrainian].
12. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Dubenko proty Ukrainy» [Decision of the European Court of Human Rights in the case «Dubenko vs. Ukraine»]. (2005, January 11) (Vol. № 74221/01). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_251#Text [in Ukrainian]
13. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Krutko proty Ukrainy» [Decision of the

REFERENCES:

1. Haro, H., Zernova, A., Yeremenko, H., Koval, R., Pohorila, S., Polishchuk, V., Pomazanovska, O., Romanadze, L., Saienko, M., Sytiuk, V. (2022). *Advokat ta mediatsiia: posibnyk* [Lawyer and mediation: a guide]. Kharkiv : FAKTOR-MEDIA. 112 p. [in Ukrainian]
2. Bychkova. S. S. (2011). Tsyvilnyi protsesualnyi pravovy status osib, yaki berut uchast u spravakh pozovnoho provadzhennia [Civil procedural legal

- European Court of Human Rights in the case «Krutko vs. Ukraine»]. (2008, November 27) (Vol. № 33930/05). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_422#Text [in Ukrainian]
14. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Romashov proty Ukrainy» [Decision of the European Court of Human Rights in the case «Romashov vs. Ukraine»]. (2004, July 27) (Vol. № 67534/01). Retrieved from: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_227 [in Ukrainian].
  15. Senyk, S. (2015). Osoblyvosti uchasti tretikh osib, yaki zaiavliaiut samostiini vymohy shchodo predmeta sporu, v tsyvilnomu protsesi. [Peculiarities of the participation of third parties who make independent claims regarding the subject of the dispute in the civil process]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia yurydychna. – Bulletin of Lviv University. Legal series.* Vyp. 61. 308–314. [in Ukrainian]
  16. Sybilov, D. M. (1998). Uchast tretikh osib u tsyvilnomu sudochynstvi [Participation of third parties in civil proceedings]. *Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii [Abstract of thesis candidate's dissertation]*. Kharkiv. [in Ukrainian]
  17. Sokolianskyi, D. V. (2012). Myrova uhoda storin u tsyvilnomu sudochynstvi Ukrainy: postanovka problem [Settlement of the parties in the civil proceedings of Ukraine: problem statement]. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Actual problems of the state and law.* Vyp. 66. 348–353. [in Ukrainian]
  18. Talan, L. H. (2009). Vykonavche provadzhennia v strukturii tsyvilistychnoho protsesu [Executive proceedings in the structure of the civil process]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy – Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine.* Vyp. 2. 96–102. [in Ukrainian]
  19. Zaborovskyi, V. V., Buletsa, S. B., Fazykosh, V. H. (2022). *Tsyvilnyi protses: pidruchnyk [Civil process: textbook]*. Odesa: Vydavnychy dim «Helvetyka» 932 s. [in Ukrainian]
  20. Zakon Ukraïni «Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy» [The Law of Ukraine «Civil Procedure Code of Ukraine»]. [zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [in Ukrainian].
  21. Chaban, S. S. (2002). Poniattia ta zavdannia vykonavchoho provadzhennia [Concepts and tasks of executive proceedings]. *Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia ta prava- Bulletin of the Khmelnytsky Institute of Regional Management and Law.* № 2. 253–256. [in Ukrainian]
  22. Shyman, Ye. O. (2023). Pryntsyp dyspozytyvnosti u vykonavchomu provadzhenni [The principle of discretion in executive proceedings]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal.* № 9. 150–153 [in Ukrainian]
  23. Nouveau Code de Procedure Civile. Dalloz, 2000. P. 119. [in English].